

ФАРМІРАВАННЕ СЯМЕЙНЫХ АДНОСІН МОЛАДЗІ ПАДЧАС ВЯСЕЛЬНОЙ АБРАДНАСЦІ НА БЕЛАРУСІ

Матузенка А.С.

*выпускніца кафедры педагогікі сацыяльна-культурнай дзейнасці
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (г. Мінск)*

Сям'я з'яўляецца складанай і ўніверсальнай сацыяльнай адукацыяй. Яна спалучае ў сабе ўласцівасці малой сацыяльнай групы – інстытута, а таксама сацыяльнай арганізацыі і сацыяльнай структуры. Пры гэтым сям'я, яе становішча і статус у значнай меры забяспечваюць стабільнае функцыянаванне грамадства, яго прагрэс. У сферы грамадскага жыцця сям'я займае адмысловае месца [2, с. 64].

Найважнейшая функцыя сям'і – перадача традыцый, якая забяспечвае ў грамадстве сацыяльную пераемнасць. Дзякуючы сям'і, мінулае звязваецца з сучаснасцю і будучыняй. Ажыццявіць гэтую сувязь дапаможа традыцыйнае беларускае вяселле са ўсімі традыцыямі і абрадамі. Маладая сям'я, мінуючы праз усе “рытуалы” беларускага вяселля будзе больш асцярожна ставіцца да сваёй сям'і.

У дадзеным артыкуле здзейснена спроба аналізу сучасных вясельных абрадаў і вызначэння ступені захаванасці ў іх элементаў, характэрных для традыцыйнага абраду XIX – пач. XX стагоддзяў, і выкарыстанне традыцый Беларусі па фарміраванні сямейных адносін моладзі. У якасці базы для аналізу выкарыстаны навуковыя працы такіх навукоўцаў як В. Ліцвінка, В.Я. Фадзеева, Л.І. Казлоўская, Э.В. Арова; назіранні аўтара (па Віцебскім раёне, пераважна ў горадзе Сянно) і вынікі апытанняў сучасных маладажонаў пазначнага рэгіёна.

Па адзнаках адмыслоўцаў, інстытут сям'і і шлюбу на сучасным этапе хвалюецца крызіс. Гэта выяўляецца, першым чынам, у нарастанні негатыўных тэндэнцый у сферы шлюбна-сямейных стаўленняў сярод сучаснай моладзі: падзенне нараджальнасці, нізкай устойлівасці шлюбна-сямейных адносін, росцеліку разводаў, сур'ёзных праблемах у вобласці выхавання дзяцей, росцеліку сацыяльных сірот, павелічэнне дзелі пазашлюбных дзяцей і г.д. [6, с. 23]

Вясельная абраднасць дае яскравае ўяўленне пра розныя бакі народнага побыту беларусаў, іх характэрныя вераванні, маральныя, этычныя і эстэтычныя погляды.

Па статыстыцы, на 10 шлюбаў у цяперашні час прыходзіцца 5–6 разводаў. Гэта азначае, што кожная другая пара не вытрымлівае «выпрабаванні шлюбам». Калі разгледзець, як доўга людзі здольныя пражыць разам, то высвятлім: каля 4% шлюбаў невытрымоўваюць і года, каля 15% дажываюць да двух гадоў сумеснага жыцця, парадку 20 % сем'яў падаюць на развод, пражыўшы 3–4 гады разам, дзесяцігадовую мяжу пераадоўваюць каля 30%, а шанцы дацягнуць да срэбнага вяселля застаюцца ў пакінутых 31%. Гэтая праблема, якая варта перад сучасным грамадствам, патрабуе рашэння.

У цяперашні момант перад намі стаіць задача захавання сем'яў, павышэнне адказнасці за сям'ю і паважлівых да яе адносін. Статыстыка, якая была прадстаўлена раней, кажа пра тое, што праблема сям'і існуе і патрабуе вырашэння. Гэта бачыцца актуальным для сучаснай моладзі, якія ў будучыні створыць свае сем'і. Распавядаючы пра сям'ю мы не можам не звярнуць увагу на шматвякавы вопыт нашых продкаў, які можна назваць народнай педагогікай.

Народная культура – гэта добрая магчымасць паказаць моладзі ўсе скарбы спадчыны. Яна вельмі багатая старонка Беларусі. Народная педагогіка, якая выходзіць з народнай культуры (свят і абрадаў, ігрышчаў, песен, вершаў), з'яўляецца добрым выхаваннем насельніцтва, а асабліва моладзі. Таму ў дадзенай рабоце па фарміраванні сямейных адносін моладзі я звярнулася да народнай педагогікі. Вясельны абрад – гэта таксама народная педагогіка, якую можна выкарыстаць у фарміраванні новай сям'і. Выканаўшы ўсе атрыбуты вясельнага абраду, маладыя інакш глядзяць на шлюб і адказнасць па яго захаванню [7, с. 44].

Маё даследванне праводзілася ў горадзе Сянно Віцебскай вобласці. На першым этапе трэба было разгледзіць паказчыкі на 2009 год, якія існавалі у дадзеным рэгіёне (Сенненскі раён Віцебская вобласць), калі не праводзілі вясельны абрад. У раёне было зарэгістравана 148 шлюбаў, у тым ліку 72 новыя сям'і былі створаны ў Сянно, 13 – у пгт. Багушэўск, 14 – у Какоўчынскім сельсавеце. Менш за ўсё – у Ходцаўскім і Беліцкім сельсаветах – па 3. 70% сямейных пар, утвораных у 2009 годзе, у шлюб уступілі ўпершыню, у астатніх нехта, часам, як жаніх так і нявеста, ужо мелі вопыт сямейнага жыцця.

У 2000 годзе на 100 утвораных пар прыйшлося 92 скасаваныя шлюбы, 2001 – 87, у 2009 – 74. Пяць пар, якія спынялі сямейныя адносіны, не пражылі разам і года. 51% сямей мелі стаж сумеснага жыцця да 10 гадоў, 28% – ад 11 да 20, 16% – ад 21 да 30. Адна пара скасавала шлюб пражыўшы разам 32 гады. Аргументавалі сваё рашэнне былыя сужэнцы “адсутнасць усялякага паразумення”.

У будучыні сучасная моладзь будзе ствараць свае сем'і, якія могуць у хуткім часе распасціся. Таму ўжо цяпер трэба навучыць моладзь ставіцца да сям'і як да найвышэйшага добра. Значнасць сям'і я вырашыла паказаць праз шэраг лекцый, якія праходзілі ў Сенненскім гісторыка-краязнаўчым музеі. Зместам маіх лекцый была народная педагогіка па адносінах да сям'і, вясельныя абрады і многае іншае. У якасці слухачоў былі запрошаны вучні 11 класа СШ № 2 горада Сянно. На пачатку маёй працы трэба было выявіць ўзровень ведаў сучаснай моладзі народных традыцый Беларусі. У анкетаванні прынялі ўдзел 50 вучняў, якія ў 2013 годзе сканчаюць школу і могуць стварыць сям'ю. Узрост рэспандэнтаў – ад 17 да 19 гадоў.

Па выніках апраша мы бачым, што сярод вучняў 11 класаў, прадстаўленых ў нашым даследванні, большасць адказалі, што ведаюць родную мову хоць і не вельмі добра. Шмат рэспандэнтаў адказалі, што ведаюць беларускія святы, але ж ніколі не прымалі ў іх удзел, акрамя Купалля, якое кожнае лета

праводзіць Сенненскі Раённы Дом культуры. Каля 75% рэспандэнтаў не карыстаюцца беларускім народным каляндаром і 65% не ведаюць жанраў беларускага фальклора. Трэба адзначыць, што 81% апрашаных ведаюць вусны фальклор і карыстаюцца ім, гэта азначае, што сучасная моладзь ведае свае карані і не адмаўляецца ад іх. Вельмі добра яшчэ і тое, што 95% вучняў 11 класаў адзначылі сваё пажаданне памнажаць свае веды ў галіне беларускага фальклору.

Ідучы насустрач пажаданням грамадзян, Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь прыняло пастанову аб магчымасці рэгістрацыі шлюбаў ва ўрачыстай абстаноўцы па індывідуальным сцэнарыі, распрацаваным з улікам пажаданняў маладых і іх бацькоў.

Гэта пастанова стала штуршком да распрацоўкі вясельнага абрада, які будзе праходзіць ў Сенненскім гісторыка-краязнаўчым музеі. Па распрацаванаму сцэнарыю, які ўключаў у сабе элементы беларускага народнага вясельнага абрада, перад рэгістрацыяй шлюбу маладых сустракаў мастацкі калектыў “Беларускія Шчадроўкі” і з песнямі, гульнямі суправаджаў да рэгістрацыі.

Мастацкі калектыў “Беларускія Шчадроўкі” быў створаны мною адмыслова для вясельнага абрада і ўрачыстай рэгістрацыі шлюбу. Назва калектыва была абраная не выпадкова, а па назве другой куцці, яе таксама называлі багатай куццёй і шчодрым вечарам, якая праходзіла падчас каляд.

Справа калектыва на вясельным абрадзе не сканчаецца. “Беларускія Шчадроўкі” выступаюць на ўсіх святах беларускага народнага каляндара, такіх як купалле, зажынкі, дажынкі, каляда, масленка і інш.

Сцэнарый вясельнага абрада быў распрацаваны пасля таго, як я поўнасьцю пазнала традыцыйнае беларускае вяселле, а ў прыватнасці вяселле на Віцебшчыне і вяселле горада Сянно. Дзеля гэтага была праведзена размова з меснымі этнографамі: Б.Б. Жаўтабрухавай, П.С. Пядачкінай, В.В. Бандарэвічам. Таксама мною былі вывучаны матэрыялы фальклорнага багацця Сенненшчыны, якія збірала фалькларыстка, кіраўнік ансамбляў “Вясёлыя музыкі”, “Вечарынка” О.С. Дарожкіна.

Кожнаму дзейству, якое ўваходзіла ў вясельны абрад, надавалася магічнае значэнне. На працягу доўгіх стагодзяў нашы продкі прыкмячалі, што і як трэба рабіць, каб жыццё новай сям’і было ладным ды складным. Да татого каштоўнага вопыту варта звяртацца і сёння [11, с. 78].

Адно з асноўных абрадавых дзеянняў – пасад нявесты на хлебную дзяжу. Сімволіка дзяжы здаўна цесна звязана з сімволікай хлеба, плоднасці, а таксама ў беларускай традыцыі асацыіруецца з жаночым чэравам. Як расце, падымаецца цеста ў дзяжы, так расце дзіця ў лоне маці [3, с. 45].

У абрадавым дзеянні павязвання рук маладых ручніком таксама багатая гісторыя, якая мая свае асаблівасці. Сімволіка пояса (ручніка) – гэта заўсёды ахова, спрыянне, добразначлівы ўплыў, добраслаўленне вышэйшых сілаў. Повазь выконвае рытуальную ролю повязі двух пачаткаў – мужчынскага з жаночым, двух сем’яў, двух родаў праз свае семантычныя знакавыя ўласцівасці, якія ўвасоблены ў арнаменце на гэтай палатніне.

Абсыпанне зернем жаніха і нявесты і іх шлях перед імі – традыцыя без якой не абходзіцца ні адно вяселле. Абсыпанне – вясельны абрад, звязаны з магіяй павелічэння сям’і і забеспячэння яе дабрабыту. На Сенненшчыне гэты абрад называўся абсяванне, якое існавала ў 2 відах: маладых абсыпалі іх родзічы (сястра, маці або хросная маці, цётка); маладая сама абсыпала двор і хату ўласную і маладога [9, с. 34].

Выстава, вакол якой праходзіць абрад стала папаўняецца. Большую частку выставы займаюць старыя фотаздымкі, вясельная мода ХХ стагоддзя. Побач з пажайцелымі ад часу фотаздымкамі на выставе размясціліся і сучасныя здымкі беларускага шлюбнага абраду, рэканструяванага ўдзельнікамі этнаграфічнага таварыства.

Цэнтральнае месца выставачнай залы займае вясельны пакой. У ім можна пабачыць святочную атрыбутыку: вясельныя строі, куфар з пасагам, традыцыйныя музычныя інструменты, элементы абрадавага адзення і інш.

Кожная з вясельнай атрыбутыкі прадстаўленай у выставе была выкарыстана ў самім абрадзе. Напрыклад, дзежка, на якую садзілася маладая пасля таго, як госцейкі кідалі туды грошкі, ручнікі, якія былі спецыяльна сабраныя ў этнаграфічных экспедыцыях.

Усе гэтыя элементы робяць вясельны абрад не падобным на простаю рэгістрацыю шлюбу у ЗАГСе. Народныя традыцыі беларускага вяселля паказваюць моладзі (як асноўнай часткі гасцей на вяселлі) спадчыну якае каштуе вельмі шмат. Бацькі маладых і астатнія родзічы пераносяцца ў сваю маладосць, калі яшчэ не былі страчаны ўсе традыцыі вяселля.

На апошнім этапе свайго даследвання я зрабіла аналіз сучасных статыстычных даных ў сямейных адносінах. Дзеля гэтага разгледзела дынаміку шлюбнасці і разводаў за 2010–2013 гады. У гэтай справе мне дапамог Сенненскі раённы адзел ЗАГС, які дастаткова валодае поўнай інфармацыяй. На цяперашні момант дынаміка разводаў на 100 утвораных сямей стала выглядаць так: у 2010 годзе на сто утвораных пар прыйшлося 62 скасаваныя шлюбы, 2011 – 57, а ў 2012 – 2013 гг. – 31.

Вясельны абрад – на Сенненскі лад – існуе ўжо тры гады. За гэты час шмат пар зарэгістравалі свой шлюб па-беларуску і задаволены гэтым зыходзячы з індывідуальнай гутаркі з імі. Сучасная моладзь з павагай ставіцца да традыцый вясельнай абраднасці беларусі і пры рэгістрацыі шлюбу ўсё больш карыстаецца стылізаваным абрадам “Вясельны абрад на Сенненскі лад”. 75% пар ўжо маюць дзетак і разам з імі наведваюць выставы музея. Колькасць разводаў паменьшылася. Калі параўноўваць першапачатковыя паказчыкі разводаў, то можна заўважыць, што замест 74 скасаваных шлюбаў на 100 пар цяпер гэта колькасць паменьшалася да 31 на 100 пар.

Але ж на гэтым мы не спыняемся, і ў кастрычніку 2012 года “Вясельны абрад – на Сенненскі лад” пабачылі на Рэспубліканскім форуме музеяў “Інтэрмузей – 2012”, які прайшоў у Гомелі. Абрад і дзейнасць калектыва “Беларускія шчадроўкі” былі адзначаны як лепшы праект ва ўстановах

музеяў, а таксама запрошаны да ўдзелу ў фінальнай канцэртнай праграме форуму.

Мы разгледзілі толькі некаторыя аспекты ў вялізарнай праблеме скасавання шлюбаў, а таксама далучэнне моладзі да народнай культуры, якія з'яўляюцца значнымі для сферы сацыякультурнай дзейнасці і яшчэ будуць чакаць сваіх даследчыкаў.

1. *Абрады*. Этнаграфія Беларусі: Энцыклапедыя. – Мінск : БелСэ, 1989. – С. 14–15.
2. *Аладьин, А. А.* Готовим ответственного семьянина / А.А. Аладьин // Сацыяльна-педагагічная работа. – 2009. – № 12. – С. 18–24.
3. *Аладьин, А.А.* Формирование компетенций учащейся молодежи в области готовности к семейной жизни / А.А. Аладьин // Психологический журнал. – 2009. – № 4. – С. 51–56.
4. *Арова, Э.В.* Будьте добры. Молодой семье о культуре чувств и поведения / Э. В. Арова. – Минск : Полымя, 1982. – 158 с.
5. *Бабрунин, А.К.* Ритуал в традиционной культуре : Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А.К. Бабрунин. – СПб. : Наука, 1993. – 240 с.
6. *Беларусь* святкуе: сцэнарыі народных свят і абрадаў / Мікола Макаркоў. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2000.
7. *Вяселле* : Абрад / уклад., уступ. арт. і камент. К.А. Цвіркі; муз. дадатак З.Я. Мажэйка; рэд. тома В.К. Бандарчык, А.С. Фядосік. – 2-ое выд. – Мінск: Бел. навука, 2004. – 683 с., нот. іл. – (Беларуская народная творчасць).
8. *Козловская, Л.И.* Педагогические подходы к деятельности центра семейно-бытовой культуры / Л.И. Козловская // Сацыяльна-педагагічная работа. – 2012. – № 5. – С. 18–22.